

OSJEČKA GRAĐANSKA GARDA U PRVOM SVJETSKOM RATU

Izvorni znanstveni rad
UDK 355.31(497.5 Osijek)(091)

ANTE GRUBIŠIĆ
Muzej Slavonije
Trg sv. Trojstva 6
HR-31000 Osijek

U tekstu je iznesen jedan primjer samoorganiziranja građana Osijeka u ratnim vremenima radi osiguravanja javnog reda i mira, i uopće, normalnog života grada. Prikazom djelokruga rada građanske garde nastoji se prikazati i raznolikost problema u gradu, koji se javljaju u izvanrednim okolnostima kakve su ratne.

Građansku gardu, instituciju vojno-redarstvenog karaktera, kojoj je primarni zadatak očuvanje javnoga reda i mira te održavnje sigurnosti osoba i imovine unutar gradskih međa, nalazimo u kontinentalnom dijelu Hrvatske (npr. varaždinska građanska garda), već od 18. st. No, varaždinska građanska garda (*purgari*)¹ bila bi po svom kontinuiranom djelovanju i, pogotovo vanjskim obilježjima, sličnija osječkim gradskim *pandurima*, formiranim, nakon proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom 1809. g. na potpuno profesionalnoj osnovi, negoli tipu organizacije o kojoj ovdje namjeravamo ponešto reći. Za garde, bilo narodne ili gradske, ipak je najkarakterističnije da nastaju *ad hoc* u ratnim i revolucionarnim vremenima, kada stanovništvo pribjegava samoorganiziranju zbog nedostatka vojnih i policijskih snaga, a nestaju sređivanjem političkih prilika.

Prvi zapis o ovakvom načinu samoorganiziranja građana Osijeka nalazimo u knjizi *Annalen Buch der löblichen bürgerlichen deutschen Cavallerie in der königlichen Freystadt Essegg*.² Ovdje spominjana građanska njemačka konjica, tj. odred³ formirala se

inicijativom samih građana 1807. g., kada je vojna posada osječke tvrđave otišla u rat protiv Francuza. Kako u knjizi stoji, odred je osnovan u svrhu vlastitog građanskog dobra sa zadatkom osiguranja unutrašnjeg mira i reda u gradu. Vanjskim obilježjima posvetila se velika pažnja pa se po materijal za uniforme išlo u Beč, a napravljena je i zastava čija posveta je obavljena uz prisustvo biskupa u Valpovu, jer je kuma zastave bila Anna Marija Prandau von Hilleprand; troškom koje je i nabavljena zastava.⁴ Ovaj je odred, kroz duže vrijeme, obavljao stražarsku službu, odrekavši se vojne plaće, hrane ili bilo kakve naknade, kada je Tvrđu napustio i posljednji vojni odred, koji se tu nalazio još samo za obuku regruta. Službu su obavljali sve dok im kasnije u ispomoć nisu došli petrovaradinski graničari. Konjanički odred je tada obavljao i druge zadatke, kao što je npr. pratnja do Petrovaradina (1809.g.) konvoja kola punih engleskog srebra u šipkama i nešto zlata, koji se neko vrijeme nalazio u Tvrđi. Obavljali su i svečane dočeke kraljevskih komesara, nadvojvoda i dr. visokih gostiju. Ljetopis franjevačkog samostana crkve sv. Križa pod nadnevkom 30.VI. 1813. g., spominje i to kako su građani u pomanjkanju vojske počeli stražariti u Tvrđavi,⁵ što se, vjerojatno, ne odnosi samo na spomenuti odred. U istom ljetopisu, za revolucionarne godine 1848./49., spominje se i narodna garda, čija je hrvatska trobojnica s ilirskim grbom i natpisom *Glavna straža Narodne garde - Hauptwache der National Garde* sačuvana i nalazi se u Muzeju Slavonije u Osijeku.⁶

¹ Ova je garda - u 18. st službenog imena Kaiserliches und königliches privilegiertes uniformiertes und bewaffnetes Grenadiercorps in Varaždin - u najnovije vrijeme, zbog obnavljanja tradicije, ponovno formirana, naravno, nenaoružana, te se postrojava samo za vrijeme raznih svečanosti. Osijek se, pak, priklonio tradiciji *Hrvatskog sokola* i za istu svrhu formirao jednu takvu povijesnu postrojbu.

² Muzej Slavonije u Osijeku, Dokumentarna zbirka (dalje: MSO, DZ), inv. br. P-1658. Ovo je knjiga zapisnika koju je Muzeju Slavonije predalo 1931. g. Gradsko načelstvo Osijeka. Tek je nekoliko stranica ispisano i to o događajima sa samog početka postojanja ovog odreda, tj. u razdoblju 1807.-1818. g. Na prvoj stranici stoji da su se događaji počeli ubilježavati 1826. g.

³ Naziv *njemačka* nosi stoga, što su većinu stanovništva Tvrđe u to vrijeme činili Nijemci, iako u samom odredu ne nalazimo isključivo Nijemce.

⁴ Ovaj događaj zabilježili su i osječki franjevci u svom ljetopisu. Vidi: Sršan, S., *Osječki ljetopisi 1686.-1945.*, Osijek, 1993. str. 127.

⁵ Sršan, S., nav. dj., str. 134.

⁶ MSO, Zbirka zastava, inv. br. P-2422

Sl. 1. Zastava osječke građanske garde (avers)

Pojava i rad građanske garde u Osijeku za 1. svjetskog rata historiografski je neobrađena,⁷ a nedostatak historiografskog rada o osječkoj Građanskoj gardi⁸ u to doba, slabo nadoknađuje Ratni almanah⁹ iz 1915. g. u kojem Dragan Melkus¹⁰, jedan od zapovjednika

garde, na stranici i pol teksta, donosi pregled rada garde u 1914. g.¹¹ O aktivnostima garde vijesti su donosile i ondašnje osječke dnevne novine; od kojih najviše *Narodna obrana* (od 1914. *Hrvatska obrana*)¹², gdje Melkus objavljuje i ratne kronike.

⁷ Povijest Osijeka za Prvoga svjetskog rata inače je nedovoljno istražena. Monografije o gradu Osijeku, kao što je npr. najopširnija *Od turskog do suvremenog Osijeka* to razdoblje uopće ne uključuju. Postoje zapravo samo dva rada na tu temu: *Zapisi o osječkim vojnim jedinicama u Prvom svjetskom ratu* - dr. Ivana Balte, objavljen u Analima Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku (sv. 17, Zagreb-Osijek, 2001., str. 67-88), te *Uloga i značaj organizacije Crvenog križa u Osijeku za vrijeme Prvog svjetskog rata* Milorada Miškovića i Lazara Stojanovića objavljen u Zborniku radova Prvog simpozija povijesti zdravstvene kulture Slavonije i Baranje (Osijek, 1982, str. 154-166.).

⁸ Ponegdje se koristio i naziv *Gradanski zbor* ili *Gradanska četa*, no najčešće *Gradanska garda*.

⁹ Almanah je u ono vrijeme pohvaljen od strane hrvatskog bana, kao i od centralnih bečkih kancelarija, a pohvalne prikaze o njemu donosile su zagrebačke i bečke novine.

¹⁰ Dragan Melkus (1860.-1917.) jedan je od osnivača garde i zbog

čestog odsustvovanja vrhovnog zapovjednika Laubnera, de facto njen glavni zapovjednik. Vrlo istaknuta osoba u kulturnom životu Osijeka, radi čega je odlikovan mnogim diplomama i priznanjima. Rođen je u selu Begtežu kod Požege (28.10.1860). Pučku školu pohađao je u Požegi i Zagrebu, a Kraljevsku veliku realku, također u Zagrebu. Likovnu akademiju u Münchenu završio 1884. g. Suosnivač je i predsjednik Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku. Bavio se ratnom kronikom u novinama, kronikom književnosti, glazbe, likovne umjetnosti i kazališta; pripovjedač, slikar i ilustrator knjiga i časopisa. Učitelj crtanja u Sremskoj Mitrovici, Vukovaru i Osijeku. Umro u Osijeku 5.9. 1917. g. Vidi: Švajcer, O., *Dragan Melkus*, Osijek, 1986.; Sršan, S. - Marijanović, S., *Poznati, zaslužni i znameniti Osječani*, u: *Od turskog do suvremenog Osijeka*, Osijek, 1996., str. 664.

¹¹ *Osječka građanska garda*, u: Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915., Osijek, 1915., str. 117-118.

¹² Tu su još *Die Drau*, *Slavonische Presse*, te *Magyar Szlavoniai Ujság*. Rjeda izvješća davao je i tjednik *Vjesnik županije virovitičke*.

Među malobrojnom, sačuvanom arhivskom gradom najvažniji su zapisnici sjednica *Zapovjedničkog i nadzornog odbora građanske garde*,¹³ te manji broj spisa Gradskog poglavarstva u Osijeku.¹⁴

Od predmeta, sačuvana je zastava¹⁵ kao najvažnije vanjsko obilježje i nekoliko bijelo-plavih vrpca s grbom grada Osijeka koje su služile kao službene oznake; nošene na nadlaktici.

Sl. 2. Službena oznaka gardista

¹³ Sjednice su održavane jednom tjedno, a sačuvani zapisnici obuhvaćaju razdoblje 4.7.1916.-21.10.1918. U istoj knjizi su i zapisnici četiriju likvidirajućih sjednica održanih 1919.-1921. g. Knjiga sjedničkih zapisnika nalazi se u MSO, DZ, inv. br. P-2425.

Od osnutka garde pa sve do jeseni 1916. g. dnevne zapovjedi su izdavane u tiskanom obliku, a poslije su uvedene službene knjige i službeni certifikati koje je poklonio zamjenik zapovjednika Ljudevit Szekler - vlasnik tiskare, knjižare, papirnice i knjigovežnice. Do ove promjene je došlo uslijed naglog poskupljenja papira i troškova tiskanja, te smanjivanja gradskih rashoda. U Muzeju Slavonije sačuvane su samo dvije tiskane izvanredne dnevne zapovijedi (br. 731 od 19. 10. 1916. i br. 744. od 1.11.1916. g.).

¹⁴ Državni arhiv u Osijeku (dalje: DAOS), fond Gradskog poglavarstva u Osijeku (dalje: GPO).

¹⁵ Zastava je pravokutnog oblika, sašivena od dvije svilene trake bijele i plave boje s oslikanim grbom grada Osijeka u sredini. U plavom polju je zlatovezni natpis *OSIJEČKA GRADJANSKA GARDA*, a u bijelom *1914 1915 1916 1917 1918* (MSO, Zbirka zastava, inv. br. P-1954). Nabavljena je tek potkraj 1917. g. kod bečke tvrtke *Sellinger & Habinger* za 420 kruna (MSO, DZ, Račun od 27.12.1917. za zastavu građanske garde, inv. br. P-2424).

STANJE U GRADU UOČI RATNIH DOGAĐAJA

Nakon sarajevskog atentata na nadvojvodu Franju Ferdinanda i vojvotkinju Sofiju Hohenberg (28.6.1914.), kao u svim gradovima Hrvatske i Slavonije, tako i u Osijeku, zavladao je protusrpsko raspoloženje. U demonstracijama su razbijani prozori na srpskim kućama i radnjama te ljepljeni plakati protusrpskog sadržaja,¹⁶ a naročito u Donjem gradu gdje je živjelo najviše srpskog stanovništva. Takvu atmosferu podgrijavao je i prikazivani film u Urania kinu, o prijenosu tijela nadvojvode i vojvotkinje u Trstu s mora na kopno, kada nije ostalo, kako kaže vijest, *suhog oka* gledajući tu strašnu tragediju.¹⁷ Mijenjani su nazivi ulica pa je tako Ulica Zmaj Jove Jovanovića postala Ulica Franje Ferdinanda.¹⁸ Kod srpskih društava i njihovih čelnika počelo je gradsko redarstvo činiti premetačine.¹⁹ Na vijest o proglašenju mobilizacije i srpskog odbijanja ultimatum (25.7.) ulice Gornjega grada napunile su se stanovništvom koje je u povorci i uz vojnu glazbu klicalo kralju i vojsci sve do kasnih sati.²⁰ 28. srpnja proglašen je prijeki sud za zločine bune, umorstva, paleža i javnog nasilja zlobnom oštetom tuđeg vlasništva. Uvedena je cenzura i iskaznice za kretanje stanovništva, a željeznički promet za civilne potrebe se ograničio.²¹ Kroz sljedeći mjesec željeznički kolodvor bio je prepun vojnih transporta u prolazu i vojnika koji niti za novac nisu mogli dobiti nešto za okrijepu, pa se pristupilo osnivanju *Odbora za podvorbu vojnika na prolazu*. Osnivana su i druga slična udruženja, s uglednim građanima na čelu, kao npr. *Odbor za sakupljanje krzna za naše vojnike*, koja sakupljaju darove građana za svoj rad. Povjerenikom Crvenog križa za Hrvatsku i Slavoniju imenovan je grof Marko Pejačević-Virovitički, dok za Osijek predsjednicom postaje grofica Otilija Althann, koja organizira prikupljanje novčanih priloga, ne samo za Crveni križ, već i za obitelji čiji su članovi mobilizirani. U tu svrhu organizirani su odbori od uglednijih građana po gradskim četvrtima.²² Sveukupni dobrovoljni i humanitarni rad koordinirao je kraljevski povjerenik za Županiju virovitičku i Kraljevski slobodni grad Osijek - banski savjetnik dr. Milan Brezinščak.²³ Većina školskih zgrada pretvorena je u bolnice. Zanimljivo je da su i osječki slobodni zidari lože

¹⁶ *Demonstracije*, Narodna obrana (dalje: N.O.), 149/XIII, 3.7.1914.

¹⁷ *Urania-Kino*, N. O., 154/XIII, 9.7.1914.

¹⁸ Balta, nav. dj., str. 69.

¹⁹ *Premetačine u Srpskom Sokolu i drugdje*, N. O., 165/XIII, 22.7.1914.

²⁰ *Manifestacija u Osijeku*, N. O., 169/XIII, 26.7.1914.

²¹ Balta, nav. dj., str. 70.

²² *Akcije u Osijeku za sabiranje priloga za Crveni križ i za porodice pričuvnika i pučkih ustaša pozvanih u boj*, N. O., 175/XIII, 3.8.1914.

²³ O tome, vidi: *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*

Budnost svoj hram, koji se tada nalazio u sklopu Urania kina, pretvorili u bolnicu za prihvat ranjenika.

OSNUTAK I RAD GRAĐANSKE GARDE

Probleme novonastale situacije u gradu, u kojem se pored oko 30 000 domaćeg stanovništva sada zateklo; uslijed pridolaska vojnih obveznika i članova njihovih obitelji, još i oko 50 000 novopridošlih ljudi, trebalo je žurno riješiti Gradsko poglavarstvo na čelu s gradonačelnikom dr. Antom Pinterovićem.²⁴ Najprije je trebalo riješiti problem opskrbe stanovništva životnim potrepštinama; što Poglavarstvo preuzima na sebe i provodi ratnu aprovizaciju, te utvrditi maksimalne cijene,²⁵ jer su se odmah, uslijed povećane potražnje i manje ponude, javili ratni spekulanti i skupoća. Osiguravanje uobičajene sigurnosti u gradu bilo je veliki izazov za Kraljevsko redarstveno povjereništvo (gradsku policiju), koja uz redovne poslove, sada još treba u gomili stanovništva kontrolirati političke sumnjivce, internirane strance neprijateljskih država te cenzurirati njihovu korenspodenciju. Velikog posla bilo je i kod izdavanja iskaznica za putovanja.²⁶ Uza sve, u vojsku je mobilizirano oko 70% gradskih policajaca.²⁷ Stoga, trebalo je tražiti pomoć građanstva. Prvi je pomoć svih članova *Vojno-veteranskog društva dr.-a Teodora Pejačevića* u osiguranju reda i mira, gradskoj policiji ponudio ponudio Tomo Stilinović - zapovjednik toga društva,²⁸ ali se pronašlo rješenje u uzimanju rezervista (*pučkih ustaša*), kao ispomoći policiji. No, kako i oni početkom rujna moraju krenuti na ratište, 8. rujna opozvana je odluka o njihovu policijskom poslu. Povjerenik Brezinščak, stoga, izlaže Gradskom poglavarstvu potrebu organiziranja jedne građanske garde, no, Poglavarstvo je već poradilo na tom pitanju i već je imalo spreman pravilnik za buduću građansku gardu, izrađen prema pravilniku izdanom u Zagrebu za *Hrvatsku dobrovoljačku čet*u.²⁹ Gradonačelnik Pinterović izdaje u svrhu utemeljenja proglas u kojem obavještava građane o naredbi povjerenika za organizaciju *Grđanske čete za grad Osijek* i poziva sve voljne da se jave *Kraljevskom redarstvenom povjereništ*vu. Novine su isticale kako takvo što već postoji npr. u Budimpešti, i da su tamo gardi pristupile najuglednije osobe, kao što je

grof Julijo Andrassy, grof Appony i drugi.³⁰ Županijska vijećnica bila je mjesto gdje su se povjerenik Brezinščak i gradonačelnik Pinterović 15. rujna sastali s više uglednih građana na vijećanju, koje se završava odlukom o osnivanju građanskog zbora. Tome zboru uzor je bio isti takav u Zagrebu, od kojeg je za temelj preuzet i pravilnik koji se još morao nadopuniti i preudediti prema lokalnim prilikama. Izrada pravilnika povjerena je Odboru za organizaciju građanske čete u kojem su bili: gradonačelnik Pinterović, redarstveni povjerenik Antun Hrzić, Dragutin Laubner i dr. Hugo Spitzer. Ovaj odbor imao je već sutradan potpuno gotov pravilnik, koji se trebao tiskati do zakazane konstituirajuće sjednice kako bi se mogao podijeliti skupštinarima.³¹ Ta sjednica održala se 25. rujna u velikoj dvorani Županije uz prisustvo oko 200 najuglednijih građana. Tom prilikom čitana su pravila o kojima se razvila živa debata, nakon koje su pravila i prihvaćena, kao i prijedlog da se tiskaju i na njemačkom jeziku.³² Povjerenik Brezinščak imenovao je 9. listopada Dragutina Laubnera³³ vrhovnim zapovjednikom građanske garde, a za njegova zamjenika dr. Franju Dietza. Zapovjednicima su imenovani: za Gornji grad - Tomo Stilinović, za Tvrđu i Novi grad - profesor Dragan Melkus i za Donji grad - Charles pl. Bartolovich.³⁴ Svi oni, zajedno sa svojim zamjenicima i članovima garde, položili su svečanu prisegu. Tom prilikom poslan je i telegrafski pozdrav caru, što je on sa zahvalom primio do *Previšnjeg znanja*.³⁶ Dva dana kasnije održana je i prva sjednica Zapovjedničkog vijeća, na kojoj je grad podijeljen u 12 rajona. 20. listopada 1914. g. započelo je djelovanje građanske garde s dnevnom službom od 6 do 18 sati,³⁷ da bi se vrlo brzo uvela i noćna služba. Svaki

³⁰ *Pristupite gradjanskoj četi!*, H. O., 219/XIII, 15.9.1914.

³¹ *Gradjanski zbor u Osijeku*, H. O., 220/XIII, 16.9.1914.; *Gradjanska četa u Osijeku*, H. O., 221/XIII, 17.9.1914.

³² *Prva skupština gradjanske čete*, H. O. 222/XIII, 26.9.1914.;

Pravila koja su tiskana 1914. g. na hrvatskom jeziku nose naslov *Službovni nputak za redarstvenų stražu u Osijeku* i kroz 40 članaka opisuju dužnosti i prava redarstvene straže. Ona na njemačkom jeziku tiskana su 1915. g. i nose naslov *Dienstvorschriften der Bürgergardewache in Osijek* i na kraju imaju dodatke s najvažnijim telefonskim brojevima važnijih ljudi i institucija u Osijeku i okolici. Svugdje je izraz *redarstvena straža* zamijenjen s *gradanska garda* (Bürgergarde).

³³ Dragutin Laubner (Osijek, 1852.-Osijek, 1919.); urednik i izdavač lista Slavonische Presse; dugogodišnji član Gradskog poglavarstva; potpredsjednik (1893.-1902.) i predsjednik (1902.) Trgovačko - obrtničke komore za Slavoniju itd. Vidi: Sršan, S., - Marijanović, S., nav. dj., str. 663

³⁴ Broj članova garde je varirao. Sredinom rata bilo je npr., osim zapovjedništva, 10 zamjenika nadzornika, 67 nadgardista i 248 gardista. Ukupno dakle 325 članova.

³⁵ Prisega se polagala pred gradskim načelnikom dr. Antom Pinterovićem.

³⁶ *Zahvala Njegova Veličanstva Gradjanskoj gardi*, H. O. 274/XIII, 17.10.1914.

³⁷ 1916. g. odlučeno je da služba od 1.10. počinje sat kasnije i sat kasnije završava (MSO, DZ, Zapisnik ... od 20.9.1916.).

²⁴ Turk, D., *Ratna aprovizacija grada Osijeka*, u: Osijek i okolica..., str. 129.

²⁵ Utvrđivane su maksimalne cijene za velik broj roba i usluga. Tako npr. i cijene prijevoza gradskim fijakerima.

²⁶ Hefner-Lahorski, R., *Djelovanje kraljevskog redarstvenog povjereništva u Osijeku*, u: Osijek i okolica..., str. 126.

²⁷ DAOS, GPO, R.o. 2126/414, 1914.

²⁸ *Mobilizacija i veterani*, N. O., 171/XIII, 28.7.1914.

²⁹ *Gradjanska straža u Osijeku*, Hrvatska obrana (dalje: H. O.), 216/XIII, 12.9.1914.

gardist bio je oboružan revolverom; kasnije će dobiti i pušku (karabinku), a nosio je oznaku i od, zapovjedništva propisanu, bijelu kapu s bijelo-modrom vrpcom, dok su zapovjedničke imale još i zlatnu vrpcu.³⁸ Za nabavu oznaka, pribora za oružje, zviždaljki, električnih lampi, bilježnica; tiskanje dnevnih zapovijedi i sl. odobrilo je Gradsko poglavarstvo kredit do iznosa od 1000 kruna,³⁹ što je bilo nedovoljno zbog vrlo brzog prekoračenja za 1500 kruna pa je odobran opet novi, a uvedena je i mjesečna plaća od 30 kruna za podvornike pri gardi.⁴⁰ Vrhovno zapovjedništvo garde zajedno sa zapovjedništvom za Gornji grad dobilo je uredovni prostor u Županijskoj ulici (br. 9). Zapovjedništvo za Tvrđu i Novi grad smješteno je u tamošnjim policijskim ispostavama, a zapovjedništvo za Donji grad dobilo je prostor u sklopu vatrogasnog spremišta.⁴¹ Po uzoru na građansku gardu Osijek, uveo je kotarski predstojnik Janko Sokolić ovakve čete i u cijeli osječki kotar. One su su trebale nadzirati strance, otkrivati davanja znakova svjetlom, štititi sela od napada, nadzirati kolodvore, sprečavati tajne sastanke itd.⁴²

Vrhovni zapovjednik garde Laubner nastojao je ishoditi za osječke gardiste oslobođenje od vojske, smatrajući kako bi moglo doći do toga da garda preuzme i vojnička stražarenja,⁴³ a vojnih straža trebalo je sve više jer su već u rujnu počeli pristizati razni uhapšenici. Do kraja listopada 1914. g. već je u Osijek stiglo preko tri tisuće pravoslavnih žitelja Srijema, uhapšenih i optuženih za izdajničko vladanje i teroriziranje tamošnjeg katoličkog stanovništva, za vrijeme kratkotrajne provale srpske vojske u taj kraj.⁴⁴ Stizali su i taoci iz pravoslavnih sela osječkog kotara u kojima su opažene protudržavne tendencije. Uzimani su radi sigurnosti prometala, cesta i željeznica.⁴⁵ Sve njih, smještalos se u sagrađene barake, a trebali su služiti kod javnih radova. Nešto kasnije počeli su u većem broju stizati i ruski zarobljenici, za koje se uredio zarobljenički logor na Vinkovačkoj cesti.⁴⁶ Zatvori su se, pak, za to vrijeme punili širiteljima raznih lažnih vijesti i dezinformacija o stanju na srpskom frontu.

³⁸ Melkus, nav. dj. str. 117-118.; *Zavjerenje Gradjanske čete*, H. O. 240/XIII, 9.10.1914.

³⁹ DAOS, GPO, Zapisnici gradskog zastupstva iz 1914., re. br. 414.; R.o. 2126, *Iskaz troškova oko uzdržavanja gradjanskog zbora od osnutka istoga do danas*

⁴⁰ DAOS, GPO, Zapisnici gradskog zastupstva iz 1915, red. br. 15. Sve do kraja rata planirani iznosi su prekoračavani.

⁴¹ *Oglas*, H. O., 248/XIII, 17.10.1914.

⁴² *Gradjanske čete u osječkom kotaru*, H. O., 243/XIII, 12.10.1914.; *Zaštitne čete u osječkom kotaru*, H. O., 157/XIII, 28.10.1914.

⁴³ *Gradjanska garda*, H. O., 287/XIII, 2.12.1914.

⁴⁴ *Događaji u Srijemu*, H. O., 224/XIII, 21.9.1914.

⁴⁵ *Uhapšenje taoca u osječkom kotaru*, H. O., 223/XIII, 19.9.1914.

⁴⁶ *Ruski zarobljenički logor u Osijeku*, H. O., 106/XIII, 8.5.1915.

Garda se u prvo vrijeme stavljala i u službu pomoći pri prijevozu ranjenika, pristiglih s frontova, do bolnica. Trebalo je osiguravati i visoke goste koji su dolazili u Osijek, tj. njihovo kretanje po gradu. Tako npr., početkom prosinca 1914. osiguravan je dolazak i boravak bana dr. Ivan Skerlecza. Kako se desilo da je upravo tada stigla vijest o padu Beograda, nadzapovjednik garde Laubner, povodom tog događaja drži prigodni svečani govor pred banom, dok se gardisti pridružuju bakljadi građanstva priređenoj u tu čast.⁴⁷ S građanstvom garda sudjeluje i u drugim manifestacijama: tijelovskim procesijama i svečanim misama na velike blagdane, bakljadama povodom careva rođendana itd.

Poradi što boljeg informiranja i funkcioniranja službujućih gardista održavana su dva puta mjesečno na proširenim sastancima garde predavanja o najnovijim poglavarstvenim i redarstvenim naredbama i oglasima. Takvi sastanci organizirani su naizmjenično u prostorijama garde u Donjem gradu, Gornjem gradu, Tvrđi i Novom gradu.⁴⁸ Osim tih predavanja koja su imala sasvim praktičnu svrhu i na kojima se izlagalo o mjerama, vagama, baždarenju i sl., bilo je i onih povijesnog i patriotskog karaktera, kao što su: *O granici i graničarima*, *Sjajna djela habsburške dinastije* ili *Garda grada Beča godine 1683. u vrijeme opsjedanja po Turcima* itd.⁴⁹

Rad na terenu bio je u osnovi policijski posao, a takvim ga je Pravilnik i određivao. Svaki gardist imao je zapravo sve dužnosti i prava policajca, čija je služba obavljana u suradnji s malobrojnim policajcima ili samostalno, u čitavom gradu. U Osijeku su, premda udaljenom od frontova, provedene mjere koje su mu davale pravu ratnu atmosferu. Svjetla u kućama i stanicama nisu smjela gorjeti poslije 23 sata, u javnim okupljalištima, kao što su gostionice i kavane, ograničeno je radno vrijeme, kao i u javnim kućama koje su smjele, ipak, nešto duže raditi - do 3 sata, umjesto prijašnjih 5. Plaćanjem posebnih gradskih pristojbi moglo se raditi i preko redarstvenog sata,⁵⁰ što je bila česta praksa u gradu napućenim brojnim stanovništvom s raznih strana. Gostionice u cijelom gradu bile su prepune; pogotovo vojnicima. No, bilo je u njima puno i vojnih bjegunaca, a uz to i raznih varalica, lopova, kartaša, pijanica, skitnica i besposličara pa su često provedene policijske racije uz sudjelovanje garde. Najviše osoba privođeno je radi nemoralna, odnosno radi prostitucije koja se višestruko proširila. U jednoj noći znalo je biti privedeno i do 50 prostitutki.⁵¹ Privođenja su obavljana najviše zbog

⁴⁷ H. O., 290/XIII, 4.12.1914.

⁴⁸ *Sastanak gradanske garde*, H. O., 177/XVI, 3. 8. 1917.

⁴⁹ *Predavanje u gradanskoj gardi*, H. O., 10/XVI, 12.1.1917.; *Sastanak gradanske garde*, H. O., 42/XVI, 20.2.1917.; *Sastanak gradanske garde donjogradske*, H. O., 53/XVI, 5.3.1917.

⁵⁰ *Redarstvene ure za svratišta, kavane i gostione*, H. O., 163/XV, 20.7.1916.

⁵¹ *Racije*, H. O., 188/XV, 21.8.1916.

raširenih spolnih bolesti. Privedene zaražene prostitutke upućivane su na bolničko liječenje, dok su zdrave odmah puštane na slobodu. Osijek je i prije rata imao imao zakonski regulirano pitanje javnih kuća, ali su se pojavili mnogi, obično vlasnici gostionica, koji su se držanjem prostitutki bavili ilegalno i stoga bili jednim od razloga čestih racija. Pojava kolere, u dva navrata i crnih boginja u jednom, te s tim u vezi smrtni slučajevi, doveli su do stavljanja pod karantenu određenih objekata,⁵² kao što je npr. svratište Weingruber, u kojem su bile smještene i prostorije građanske garde, ili privatnih stanova. Ne bi li se spriječilo širenje zaraze, čistoću svih kuća, stanova i dvorišta na području Osijeka garda je već od sredine 1915. g.⁵³ pregledavala komisijski prema uputama gradskog fizikata.⁵⁴ Onima koji nisu održavali čistoću davan je rok za njeno provođenje. Neobaziranje na upozorenja povlačilo je novčane kazne pa i kazne zatvora.⁵⁵ Gardisti su osim pružanja pomoći policiji, pomagali i pri gašenjima požara u gradu. Jednu takvu veću akciju imali su npr. prilikom velikog požara koji je buknuo u poznatoj Povišilovoj tvornici namještaja 1916. g.⁵⁶ Glede požara, garda je morala proći obuku za gašenje požara, održavati vježbe,⁵⁷ te preventivno djelovati, što je uključivalo, npr. i pažnju da se na kolima sa slamom ili sjenom ne puši.⁵⁸ Djelatnost garde se vremenom silno razgranala: gradska aprovizacija,⁵⁹ dijeljenje petroleja u trgovinama, dijeljenje duhana, nadzor nad sva tri kolodvora,⁶⁰ nadzor nad tržnicama,⁶¹ zdravstvena i sanitarna služba, nadzor u kazalištu, permanentna dnevna i noćna služba, racije, potrage,⁶² pa čak i nadzor u pojedinim kavanama glede sviranja pjesama koje su bile zabranjene i sl.⁶³

⁵² *Boginje*, H. O., 126/XIV, 31.5.1915.

⁵³ *Čistoća u gradu*, H. O., 150/XIV, 24.6.1915.

⁵⁴ Upute o očuvanju čistoće i o tome kako se zarazne bolesti sprečavaju gardistima je tumačio gradski liječnik dr. Gotschalk.

⁵⁵ *Iz naše građanske garde*, H. O., 112/XV, 19.9.1916.

⁵⁶ *Požar u tvornici pokućstva*, H. O., 99/XV, 1.5.1916.

⁵⁷ MSO, DZ, Zapisnik... od 26.7.1916

⁵⁸ MSO, DZ, Zapisnik ... od 12.7.1916.

⁵⁹ Na mjestima gdje se prodavala roba iz gradske aprovizacije događali su se najveći neredi i to uglavnom zbog protekcije, što je izazivalo bijes građana i pobune (MSO, DZ, Zapisnik ... od 18.6.1918.).

⁶⁰ Glavni željeznički kolodvor bio je mjesto gdje se najviše kralo pa je zbog toga tamo bio češći nadzor garde koja je zatražila zbog gotovo danonoćne službe od grada i novčane nagrade za gardiste (MSO, DZ, Zapisnik ... od 15.11.1916.).

⁶¹ Na glavnoj tržnici je zbog sprečavanja prevara postavljena gradska vaga.

⁶² Najviše potraga provodilo se za ruskim zarobljenicima koji su znali bježati iz logora, jer ti logori nisu bili najstrože čuvani. Zadatak garde je bio i taj da pazi kako ruski zarobljenici ne bi, kada ih se vodi na javne radove, kupovali duhan u trafikama.

⁶³ *Naša građanska garda*, H. O., 61/XVI, 14.3.1917.; MSO, DZ, Zapisnik ... od 30.8.1916.

Opskrba grada u ratnim uvjetima pojavila se kao jedan od najvećih problema gradske uprave, stoga je trebalo provesti kvalitetnu ratnu aprovizaciju, što je bilo nemoguće bez pomoći organizacije kao što građanska garda.⁶⁴ To je i jedan od razloga bezrezervne podrške osječkog gradonačelnika u osnutku i svakovrsnoj pomoći gardi, pogotovo u početku novčanoj; nekoliko puta izglasavanoj u Gradskom vijeću, uglavnom bez rasprave i izvan dnevnog reda. Novčane priloge za opremanje garde davale su i imućniji pojedinci, kao i osječke novčarske ustanove.⁶⁵ Članovima garde, s obzirom da su službu obavljali bez naknade,⁶⁶ omogućeno je korištenje mnogih privilegija, kao što je pravo na besplatnu ili jeftiniju odjeću, obuću i razne prehrambene artikle,⁶⁷ jeftiniju kartu za javni prijevoz,⁶⁸ prednost u kupovini nedostatne robe koja se nabavljala u gradskoj aprovizaciji, besplatne lijekove za bolesne gardiste itd.⁶⁹ Većinu takvih privilegija imali su i javni činovnici u gradu.

Građanska garda je svoje djelovanje temeljila ne plemeniti pobudama, a za savjesno djelovanje gardisti su nagrađivani ordenjem⁷⁰ i srebrnim vrpcama koje su onda ponosno nosili na službenoj oznaci. No, bilo je i slučajeva zloupotrebe ovlasti od strane pojedinih gardista, nemara i neposlušnosti, nesavjesnog rada i nevršenja službe, zbog čega su neki opominjani i isključivani iz organizacije.⁷¹ Među prekršajima najčešće se bilježi nedozvoljeno kupovanja robe na tržnici sa službenim znakom. Neki su izbačeni iz garde jer su išli u lov sa službenim naoružanjem, odnosno puškom;⁷² igrali hazardne igre sa službenim znakom; zabavljali se u javnim kućama noseći službene oznake⁷³ i sl. Potkraj

⁶⁴ Vidi: Turk, D., *Ratna aprovizacija grada Osijeka*, u: Osijek i okolica..., str. 129-134.

⁶⁵ Među ovima najčešće je novčane priloge davala Hrvatske zemaljska banka, tada najmoćnija u gradu.

⁶⁶ Pri ustrojavanju garde mislilo se kako će rat potrajati nekoliko mjeseci, ali kako su prolazile i godine uvidjelo se da većini gardista; a to su uglavnom bili sitni obrtnici, i njihovim obiteljima dolazi u pitanje egzistencija zbog čestih dežurstava i izbivanja s posla. Zbog toga je vodstvo garde 1917. g. pozvalo građanstvo, banke i poduzeća u Osijeku da daju novčane priloge, od čega bi se gardistima davala naknada za službovanje (*Naša građanska garda*, H. O., 61/XVI, 14.3.1917).

⁶⁵ *Iz građanske garde*, H. O., 133/XVI, 12.6.1917.

⁶⁵ MSO, DZ, Zapisnik ... od 12.7.1916.

⁶⁵ MSO, DZ, Zapisnik ... od 12.10.1916.

⁷⁰ MSO, DZ, Zapisnik ... od 23.8.1916.

⁷¹ Na početku rada još nije bilo izbacivanja prekršitelja prisega iz članstva u gardi, već je najprije zapovjedništvo samo prijetilo iznošenjem imena prekršitelja u dnevnim zapovijedima i javnim glasilima, što je rijetko činilo. Od 1917. g. zapovjedništvo je prekršitelje slalo na raport gradonačelniku koji je poduzimao daljnje mjere (DAOS, GPO, R.o. 2126/15-IV, 1917).

⁷² MSO, DZ, Zapisnik ... od 3.1.1917.

rata najveći broj prekršaja odnosio se na neobavljanje službe ili njeno obavljanje za novac; što su pojedinci radili za privatne osobe, štiteći njihovu imovinu u vrijeme kada su se zaredale pljačke i ubojstva.

Od samog osnutka garde, bilo je protivnika ove organizacije i animoziteta prema njoj, posebno u dijelu javnosti čija je stajališta iznosio osječki dnevni list *Die Drau*. Za razliku od *Hrvatske obrane*, u kojoj su redovno izlazile vijesti o radu garde i, u pravilu, samo pohvalne riječi, u *Die Drau* se moglo čitati o gardistima kao *uniform-gigerlima*, čiji je rad pri provedbi maksimalnih cijena negativan, jer dovodi do prejeftinih cijena namirnica na tržištu. *Hrvatska obrana* je opet uzimala u zaštitu gardu, optužujući spomenuti list kao zastupnika samo bogatih građana.⁷⁴ Jedan dio gradskih policajaca, također, nije dobrohotno gledao na gradske gardiste, smatrajući ih konkurencijom i odnoseći se prema njima neuljudno i ignorantski. Takvi su građanima sugerirali da ne slušaju eventualna upozorenja garde na prekršaje, te da im garda ne može ništa sa svojim ovlastima.⁷⁵ Gardisti su se na ovakvo ponašanje policajaca, koji ih nisu htjeli službeno niti pozdravljati, mogli jednio žaliti svome zapovjedništvu, a ono gradonačelniku i zapovjedniku policije.⁷⁶ Sličan odnos prema grdi imala je i vojna policija u gradu, stoga je u vodstvu garde odlučeno da im se više ne pomaže, tj. asistira u racijama i sličnom bez pismene zamolbe.⁷⁷

Unatoč svemu ovome i pokušajima prikazivanja garde nekakvom šarlatanskom udrugom komičnih primjesa, ona je uz *Deutschmeistere* u Beču ostala jedina u Monarhiji koja je radila sve vrijeme rata i to u punom opsegu poslova,⁷⁸ iako je bilo u samom zapovjedništvu prijedloga o demisiji i raspustu grde. No, to se desilo tek u kolovozu 1918. g., kada se nazirao kraj rata i njegov ishod i kada su kritike postale nešto glasnije od strane dijela novina i građana. Ali tada je reagirao gradonačelnik Pinterović i na sjednici gradskog zastupstva oštro odbacio ovu ideju i nagovorio zapovjedništvo⁷⁹ da se predomisli, što mu je i uspjelo.⁸⁰ Tako je garda nastavila djelovati do stvarnog kraja rata, ali s nešto promijenjenim prioritetima u obavljanju

službe, jer od rujna 1918. g. u prvi plan izbija problem dezertera, odnosno njihovog ugrožavanje sigurnosti građana i imovine, što daje jedan novi i dobar razlog postojanju gardijske organizacije. U radu sada postaju najvažnija noćna dežurstva,⁸¹ koja su pooštrena i proširena te obavljana, u zajedništvu s vojnom policijom, dok je dnevna služba potpuno napušta kao i većina dotadašnjih aktivnosti, osim službe na kolodvoru i na tržnicama.⁸² Sigurnosna situacija u gradu se zaoštravala do te mjere, da je zbog ozbiljnosti situacije, zapovjedništvo garde zatražilo od gradonačelnika izdavanje proglašenja s pozivom građanstvu na pristupanje građanskoj gardi.⁸³

U novonastaloj političkoj situaciji, potkraj rata, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, osnovano početkom listopada, nije još uvijek raspolagalo vojnim i policijskim snagama pa je zavođenje reda palo na teret lokalnih uprava, koje pozivaju na samoorganiziranje građana. Dramatični događaji na kraju rata odigrali su se u nepunih mjesec dana. Sve je počelo odgovorom Narodnog vijeća SHS caru Karlu i Wilsonovim točkama kada započinju velike manifestacije u cijeloj zemlji. U Osijeku se to dogodilo 23.10., kada se nekoliko tisuća ljudi skupilo u centru grada na skupu, gdje se klicalo novoj državi i narodnom jedinstvu. Tom prigodom govor je održao gradonačelnik Pinterović.⁸⁴ U skladu sa situacijom, dva dana kasnije, konstituiran je Mjesni odbor Narodnog vijeća. Propast stare i rađanje nove države događala se u Slavoniji popraćeno općim neredom i metežom s Osijekom kao centrom u kojem su se odvijali najveći neredi. U takvoj situaciji Narodno vijeće SHS pozvalo je srpsku vojsku da dođe na prostor Srijema i Slavonije,⁸⁵ ne bi li se spriječila daljnja anarhija. Prijetila je opasnost i od izbijanja građanskog rata. Svakojaki su ljudi provaljivali u skladišta i pljačkali sve što su našli, od oružja do hrane.⁸⁶ Pljačkala se

⁷³ MSO, DZ, Zapisnik ... od 10.12.1917.

⁷⁴ *Za našu građansku gardu*, H. O., 145/XIV, 21.6.1915.

⁷⁵ MSO, DZ, Zapisnik ... od 17.1.1917.

⁷⁶ MSO, DZ, Zapisnik ... od 11.1.1917.

⁷⁷ MSO, DZ, Zapisnik ... od 18.3.1918.

⁷⁸ *Iz građanske garde*, H. O. 126/XVI, 2.6.1917. Zagrebačka garda je npr. vršila vrlo loše svoju službu zbog čega je na neko vrijeme bila raspuštena

⁷⁹ Zapovjedništvo su tada sačinjavali: nadzapovjednik Laubner., te zapovjednici dr. H. Plachte, L. Kozmar, G. pl. Ilić i O. Friml-Antunović.

⁸⁰ MSO, DZ, Zapisnik ... od 19.8.1918.

⁸¹ Noću su u grad upadale skupine razna kriminalaca i u gradu činila svakakva kriminalna djela. Zbog toga je provedeno bolje osvjetljavanje periferije Osijeka u kojoj je čitavu noć stražarila gradska i vojna policija, dok je građanska straža vršila službu u centralnim dijelovima grada.

⁸² MSO, DZ, Zapisnik ... od 23.9.1918.

⁸³ MSO, DZ, Zapisnik ... od 21.10.1918.

Poslije ove sjednice, prema Zapisniku, sljedeća je održana tek 18.3.1919. g., što govori o kaotičnosti u djelovanju garde na samom kraju rata.

⁸⁴ *Velike manifestacije u Osijeku*, H. O. 242/XVII, 24.10.1918.

⁸⁵ Glede ovog problema uputilo se izaslanstvo Narodnog vijeća iz Osijeka u štab Drinske divizije. U izaslanstvu su bili: dr. Jovan Kockar, odvjetnik iz Osijeka, Vladimir Malin, građevinar, artiljerijski kapetan Milenko Popović i Todor Škrbić, novinar iz Osijeka (Vidi: Krizman, B., *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu; Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb, 1989., str. 324.).

⁸⁶ Najveći neredi i pljačke u Osijeku počeli su 28.10.1918. g., a poslije toga proširili su se na čitavu Županiju. Kritičan dan za Osijek bio je 30.10. kada su iz okolice nahrupili seljaci sa

državna imovina, ali je bilo izvjesno da će se početi pljačkati i privatna. Gradom je stalno odjekivala objesna pucnjava koja je dovodila do ljudskih žrtava. U takvoj situaciji osnovana je i mjesna naoružana narodna garda s oko 300 članova, ne bi li se uvelo koliko-toliko reda.⁸⁷ Po nalogu Narodnog Vijeća iz Zagreba osnovana je i narodna obrana, tj., narodna vojska. U Osijeku Mjesni odbor Narodnog vijeća u suradnji s hrvatskim, srpskim i slovenskim časnicima preuzima vojarnje i skladišta, a narodna vojska preuzima javnu sigurnost i osiguravanje okolice i svih prometnica.⁸⁸ U tim trenucima proču se kako će nekakva grupa na čelu sa zelenim kadrom napasti grad pa je gradonačelnik naredio naoružavanje građana,⁸⁹ a veliki župan Adamović proglašava, sporazumno s Narodnim vijećem, *prijeki sud za zločinstvo bune, razbojstva, paleža i javnog nasilja zlobnom oštetom tuđeg vlasništva u cijelom području županije*.⁹⁰ Poslije svega, u gradu se našao veliki broj naoružanih ljudi, što dovodi do raznih incidenata, pogotovo od strane pijanih, pa je uveden policijski sat; razne zabrane glede prodaje alkoholnih pića, dok se gostioničarima zaprijetilo zatvaranjem gostionica, ako se kod njih tko napije ili ako budu prodavali alkohol naoružanim osobama. Dolazak trupa srpske vojske i nekih francuskih četa u Osijek trebao je doprinijeti smirivanju situacije, pa je župan sporazumno sa zapovjedništvom srpskih četa i Narod-

nim vijećem kao prvu mjeru donio odluku (16.11.) o tome da svi naoružani građani moraju predati oružje kod općinskog Poglavarstva. Ovo se odnosilo i na narodnu gardu i sve druge garde pa tako i na osječku građansku gardu koja je u tom vremenu zvana i bijela garda; valjda kako bi se razlikovala od tada postojeće crvene garde.⁹¹ Poneki su prvu nazivali i židovsko-njemačkom, a drugu socijalističkom.

Predajom oružja prestalo je djelovanje građanske garde, iako opasnost za grad nije potpuno prestala. Time je osječka građanska garda časno odstupila, kao što je i nastupila. U svim ovim posljednjim zbivanjima građanski gardisti bili su samo dio naoružanog građanstva pa njihov rad više nije bio uočljiv kao prije. Zavodenjem reda i mira u gradu nestalo je razloga za postojanjem jedne ovakve organizacije.⁹² Članstvo garde više se nikada nije sastalo, a od 1919. do 1921. g. održane su još samo četiri likvidirajuće sjednice⁹³ bivšeg vodstva garde. Na njima je odlučeno da se imovina u novcu razdijeli u humanitarne svrhe, dok su knjige i spisi, slika pokojnog Melkusa, koja je visjela u društvenim prostorijama, te barjak, ostali u pohrani kod Oskara Friml-Antunovića. Tako je neprimjetno nestala jedna organizacija kroz čiji rad se reflektirao život grada Osijeka za Prvog svjetskog rata.

stotinama kola poduprti naoružanim dezerterima, jer su čuli da se u vojnim skladištima besplatno dijeli odjeća i obuća. Sva vlastelinstva i bogatiji ljudi u okolici skoro do zadnjeg su obrušeni, a javne zgrade i dvorci demolirani. U Osijeku je zavladao mir 1. studenog, kada su naoružani vojnici napustili grad i nastavili paliti i pljačkati u okolnim mjestima (vidi: Hrabak, B., *Dezertersvo i zeleni kadar u jugoslovenskim zemljama u Prvom svjetskom ratu*, Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje, 16, Slavonski Brod, 1979, str. 94-100; Vidmar, I. J., *Prilozi gradi za povijest 1917-1918 s osobitim obzirom na razvoj radničkog pokreta i odjeke oktobarske revolucije kod nas*, Arhivskivjesnik, 1, str. 121).

⁸⁷ *Mjesna garda*, H. O., 248/XVII, 30.10.1918.

Narodne garde osnivane su u svim mjestima gdje je Narodno vijeće imalo ustanovljene svoje organe. Mjesne policije trebale su se staviti na raspolaganje ovim gardama, koje su imale zadatak; pored očuvanja reda i mira, razoružavati austrougarsku vojsku (Krizman, B., nav. dj., str. 350, bilj. 64.).

⁸⁸ *Osnivanje narodne obrane*, H. O., 248/XVII, 30.10.1918.

⁸⁹ *Naoružavanje građanstva*, H. O., 249/XVII, 31.10.1918.

⁹⁰ *Prijeki sud u virovitičkoj županiji*, Vjesnik županije virovitičke, 21/XXVII, 1.11.1918.

⁹¹ *Raspust narodnih gardi*, H. O., 266/XVII, 17.11.1918. Crvenu gardu sačinjavali su naoružani, demobilizirani radnici sa zadatkom da čuvaju kolodvore, magazine i tvornice. Nju je osnovao na zamolbu gradonačelnika Pinterovića socijal-demokrat Slavko Henč, koji je izjavio da će ova garda čuvati narodnu imovinu ne za bogataše, već za radne mase. Gardisti su oko ruke nosili crvenu traku (Kraus, L., *Susreti i sudbine*, Osijek 1973, str. 116.). Bilo je uobičajeno u to vrijeme da se na manifestacijama može vidjeti veliki broj crvenih zastava. Boljševičku propagandu u velikoj mjeri su provodili i ruski zarobljenici iz logora u Osijeku ili domaći ljudi koji su se vratili iz zarobljeništva u Rusiji. Tada su nastajale i *republike*. Iz osječkog kotara poznata je ona u Petrijevcima koja je živjela nekoliko dana (3.-14. studenog).

⁹² *Ugrožena sigurnost grada Osijeka*, H. O., 270/XVII, 22.11.1918. Premda se smanjivao broj incidenata, stanje nesigurnosti potrajalo je i dalje, sve do kraja godine. Paljenja i pljačkanja bilo je i dalje u mnogim mjestima osječke okolice, a ponajviše u Tenju. Zbog nedostatka svjetla i straha od pljačke nisu npr., održane ponoćke te godine u cijeloj županiji (Sršan, S., nav. dj. str. 341).

⁹³ 18.3.1919; 22.6.1919.; 17.4.1920. i 25.4.1921. g.

THE OSIJEK CIVIL GUARDS IN WORLD WAR I

SUMMARY

The citizen self-organizing into paramilitary forces - usually called guards - had had a tradition from Napoleon wars when the city lacked man-power to keep the peace. The civil guard was formed in the time of revolutionary events of 1848 and 1849. A great necessity for this kind of organization emerged in Osijek after World War I broke out when many city policemen were enlisted and newcomers from everywhere filled up the city - the wounded, war prisoners, political suspects, various speculators etc. and when it was needed to keep the peace, save personal estates and preserve normal

supply for citizens.

Civil guards were formed then in all bigger towns of the monarchy, so by the end of 1914 the civil guard in Osijek emerged with great support of the then Osijek mayor Dr Ante Pinterović. Prominent citizens were in command and membership of the guard. From 1914 until the beginning of 1919 this guard was doing its duty fervently therefore enabling a normal city functioning in wartime and at the same time appeasing the chaotic events at the end of the war.